

Kinga Fink

WSTĘP

Poznanie fenomenu Galicji i specyfiki jej muzycznych tradycji, które są wynikiem wielowiekowej symbiozy różnych narodów i różnych kultur, jest procesem złożonym, związanym nieodłącznie z potrzebą uwzględniania optyki wielu narodowości osadzonych swymi korzeniami na tych terenach. Opisywanie dziejów galicyjskiej kultury muzycznej z różnych perspektyw narodowych daje bowiem szansę na odtworzenie całościowego obrazu muzycznej spuścizny tego obszaru, który był częścią jednego z największych europejskich imperiów tamtego czasu.

Dzięki otwarciu się na inspiracje płynące zarówno z innych krajów, jak i z różnych dyscyplin naukowych pole badawcze naukowców wykazujących zainteresowanie różnymi aspektami muzycznego dziedzictwa kulturowego dawnej prowincji habsburskiej ulega w ostatnich latach rozszerzeniu, a co najważniejsze, wpływa na zmianę sposobu myślenia o Galicji jako miejscu rozwoju nie tylko polskiego, ale też ukraińskiego, żydowskiego, ormiańskiego, austriackiego, czeskiego, niemieckiego, słowackiego i innych grup narodowych – życia muzycznego. Znaczną rolę w tym zakresie odgrywa zainicjowany w 1995 roku przez Profesora Leszka Mazepę cykl międzynarodowych konferencji naukowych poświęconych kulturze muzycznej Galicji, których trwałym efektem są monograficzne publikacje ukazujące się w serii wydawniczej *Musica Galiciana*. Niniejszy tom stanowi pokłosie 18. edycji konferencji opatrzonej tytułem *Muzyczne tradycje Galicji – dziedzictwo, inspiracje, konteksty*, zorganizowanej przez Instytut Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego 4–5 marca 2022 roku. Zarówno czas – początek rosyjskiej inwazji na Ukrainę – jak i udział ukraińskich badaczy w obradach nadały wydarzeniu głęboko symbolicznego wymiaru. Organizatorom i uczestnikom konferencji, odbywającej się po raz pierwszy w historii cyklu w formule online, towarzyszyła świadomość doniosłości historycznej chwili, tworzącego się nowego rozdziału w dziejach wieloletniego sąsiedztwa naszych narodów, wspólnej, zapętlonej nieraz, historii oraz kulturalnej koegzystencji pod wspólnym niebem. Międzynarodowa grupa złożona z 57 reprezentantów ośrodków naukowych z Ukrainy, Izraela, Niemiec, Austrii, Szwajcarii i Polski, niejako przedstawiciele kilku narodowości zamieszkujących dawne państwo Habsburgów, stworzyła podczas konferencji przestrzeń duchowej więzi, która stała się bezpieczną przystanią i „swoistym antidotum na tragizm codzienności”¹ dla

¹ Fragment wypowiedzi dr hab. Jolanty Załęczny, prof. Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie, uczestniczki niniejszej konferencji. Zob. K. Fink, G. Oliwa, „*Musica Galiciana*” w cieniu wojny, „Gazeta Uniwersytecka” 2022, nr 1 (styczeń/marzec), s. 29.

ukraińskich badaczy przebywających wówczas na terenie objętym działaniami wojennymi. Uczestnictwo naukowców z Charkowa, Lwowa, Iwano-Frankiwska, Drohobycza, Tarnopola i Równego w konferencji odbywającej się w Rzeszowie było potwierdzeniem ich obecności w Europie i tradycji galicyjskiej, która odegrała przecież istotną rolę w rozwoju ukraińskiej kultury i kształtowaniu się nowoczesnego narodu ukraińskiego.

Rezultatem tego międzykulturowego dialogu badaczy artystycznej przeszłości Galicji uczestniczących w konferencji jest niniejsza publikacja. Wśród autorów tekstów, reprezentantów sześciu zagranicznych i dziewięciu polskich ośrodków naukowych, znajdują się nie tylko muzykolodzy, ale też wykonawcy i teoretycy muzyki, historycy, muzealnicy i prowadzący badania genealogiczne przedstawiciele nauk ścisłych. Ich prace koncentrują się wokół kilku obszarów tematycznych wyznaczających podział monografii na pięć części: *Na styku kultur: tradycje muzyczne narodów zamieszkujących teren Galicji*, *Galicyjskie wątki w biografiiach twórców i wykonawców muzyki XIX i XX wieku*, *Osobistości galicyjskiego świata literatury i sztuki w kręgu wzajemnych inspiracji*, *Źródła odnalezione i reinterpretacje muzycznej przeszłości Galicji*, *Muzyczne dziedzictwo Galicji w kontekście wzajemnych interferencji i dialogu kultur*.

Część pierwszą otwierają dwa teksty poświęcone znanym we Lwowie rodom żydowskich muzyków współtworzących nie tylko galicyjską, ale też europejską i amerykańską kulturę muzyczną. Rozdział przygotowany przez YARONA WOLFSTHALA (Beer Szewa) prezentuje wyniki kilkuletnich badań nad muzyczną działalnością członków rodziny Wolfsthalów, z której autor się wywodzi. Z kolei LIDIA MELNYK (Lwów) opisuje dzieje rodziny Gimplów związanej z lwowskim teatrem żydowskim, ostoi kulturalnej języka jidysz w Galicji. Dzieje muzycznych kolekcji Franza Xavera Mozarta, najmłodszego syna Wolfganga Amadeusza, działającego w Galicji w pierwszej połowie XIX wieku, i jego nauczyciela Johanna Mederitscha opisuje EVA NEUMAYR (Salzburg). Dzięki autorce poznajemy szczegóły dotyczące prac w ramach projektu katalogowania i digitalizacji zbiorów należących obecnie do Międzynarodowej Fundacji Mozarteum (Internationale Stiftung Mozarteum) i Archiwum Archidiecezji Salzburskiej (Archiv der Erzdiözese Salzburg). Kwestia obecności problematyki muzycznej kultury Galicji na łamach lipskich czasopism muzycznych znalazła się w centrum uwagi HELMUTA LOOSA (Lipsk), który na podstawie analizy źródeł prasowych z lat 1798–1941 wyróżnił i scharakteryzował fazy zainteresowania lwowskim i krakowskim życiem muzycznym. Z kolei IRYNA BERMES (Drohobycz) koncentruje się na przedstawieniu działalności zarówno ukraińskich, jak i polskich zespołów chóranych, które odegrały doniosłą rolę w rozwoju amatorskiego ruchu śpiewaczego na terenie Galicji Wschodniej.

Teksty zamieszczone w części drugiej poświęcone są związkom artystów z muzyczną kulturą Galicji. MAŁGORZATA WOŻNA-STANKIEWICZ (Kraków) w oparciu o rękopiśmienne i drukowane materiały źródłowe przedstawia nieznane

dotychczas fakty z życia Zdzisława Jachimeckiego. Opisane przez autorkę po raz pierwszy w literaturze spotkania krakowskiego muzykologa o lwowskich korzeniach z Ignacym Janem Paderewskim we Lwowie umieszczone zostały w szerszym kontekście wzajemnych relacji. Początkowy okres działalności Ludomira Różyckiego w stolicy Galicji przybliży TOMASZ BARANOWSKI (Warszawa), który przekonuje ponadto o niebagatelnym wpływie lwowskich sukcesów kompozytora na dalszy rozwój jego kariery artystycznej. Autorki dwóch kolejnych rozdziałów dzielą się rezultatami przeprowadzonych badań archiwalnych nad życiem i twórczością Zygmunta Mycielskiego. BEATA BOLESŁAWSKA-LEWANDOWSKA (Warszawa), korzystając z relacji pamiętnikarskich Mycielskiego i jego zapisków o charakterze wspomnieniowym, przedstawia środowisko rodzinne kompozytora skupione wokół galicyjskiej rezydencji ziemiańskiej w Wiśniowej nad Wisłokiem, gdzie artysta dorastał, kształcił się i rozwijał, a następnie powracał, by odpocząć wśród krewnych i przyjaciół. Tutaj, w wiśniowskim dworze, powstają w latach 1927–1938 młodzieńcze utwory Mycielskiego zachowane w rękopiśmiennych *Szkicach kompozycyjnych 1927*, które są przedmiotem analizy przeprowadzonej przez BARBARĘ MIELCAREK-KRZYŻANOWSKĄ (Bydgoszcz). Bohaterami tekstu EWY FEDYCZKOWSKIEJ (Rzeszów) są natomiast wybitne i mniej znane postacie krakowskiego świata muzyki, dla których Lwów był miastem ich dzieciństwa i wczesnej młodości, miejscem, gdzie artyści zdobywali pierwsze muzyczne doświadczenia lub podejmowali zawodową aktywność.

Część trzecią, skoncentrowaną na relacjach galicyjskich muzyków z przedstawicielami ówczesnego świata artystycznego i naukowego, otwiera rozdział IWONY A. SIEDLACZEK (Lublin). Autorka, odwołując się do myśli polskich filozofów – Bronisława Trentowskiego i Andrzeja Nowickiego – omawia wielorakie związki artystycznej rodziny Żeleńskich z Narcyzą Żmichowską. Tekst MARTY KŁAK-AMBROŹKIEWICZ (Kraków) poświęcony jest różnorodnym aspektom obecności muzyki w życiu Jana Matejki i jego rodziny. Do muzycznych tradycji domu mistrza, gdzie mieści się muzeum biograficzne, nawiązuje działalność popularyzatorska podejmowana przez placówkę. OKSANA FRAJT (Drohobycz) skupiła swoją uwagę na osobie Stanisława Ludkiewicza opisywanej w kontekście jego relacji z poetą, publicystą i reżyserem teatralnym Stepanem Czarneckim. Twórczość innego wybitnego ukraińskiego mistrza pióra, Bohdana Łepkiego, twórcy związanego z Krakowem, na przestrzeni wielu powojennych dekad była przemilczana zarówno w Polsce, jak i w Ukrainie. Zjawisko umuzyczniana jego tekstów poetyckich przez kompozytorów ukraińskich o korzeniach galicyjskich, działających na emigracji, rozpatruje HANNA KARAŚ (Iwano-Frankiwsz). Rozdział opracowany przez LUBĘ KIJANOWSKĄ-KAMIŃSKĄ (Lwów) ukazuje źródła i konsekwencje popularności lewicowych poglądów ukraińskich kompozytorów działających w międzywojennym Lwowie. Podobnemu okresowi w dziejach miasta

nad Pełtwią, lecz nieco innym aspektem aktywności środowiska naukowo-artystycznego, poświęcony jest tekst JOANNY CIEŚLIK-KLAUZY (Białystok), która dokonuje przeglądu osiągnięć lwowskich twórców w dziedzinie polskiej kinematografii i myśli filmowej.

Autorzy tekstów zamieszczonych w części czwartej podejmują rozmaite kwestie, z którymi w świetle odnalezionych źródeł polemizują, wprowadzają nieznanne fakty, uściślają lub je modyfikują. Rozdział opracowany przez MARKA BEBAKA (Kraków) wnosi wiele nowych informacji dotyczących muzycznej przeszłości kościoła karmelitów w Trembowli. JOANNA LUSEK (Bytom) dokonuje szczegółowej charakterystyki procesu edukacji muzycznej, stanowiącej ważny element kształcenia dziewcząt w galicyjskich zakładach naukowo-wychowawczych prowadzonych przez ss. niepokalanki. Kolejne dwa uzupełniające się wzajemnie teksty poświęcone są twórczości pieśniowej Jerzego Gablenza. ANNA MIKOLON (Gdańsk) poddaje analizie warstwę literacką i muzyczną zachowanych w rękopiśmie 12 nieopusowanych pieśni krakowskiego kompozytora w kontekście wydarzeń z jego życia. Z kolei w obszarze refleksji naukowej ROBERTA KACZOROWSKIEGO (Gdańsk) znalazła się cała odnaleziona dotąd spuścizna wokalna Gablenza, zarejestrowana na czterech płytach CD, a także niektóre aspekty dotyczące pracy artystycznej twórcy oraz obecności jego dzieł w koncertowej przestrzeni publicznej. Zagadnienie z zakresu historii recepcji postaci i dzieła Karola Mikulego rozpatruje KINGA FINK (Rzeszów), która podejmuje też dyskusję wokół daty urodzin ucznia Chopina, stanowiącej do dziś kwestię sporną. W atmosferę międzywojennego Lwowa, zajmującego w 1939 roku pierwsze wśród trzynastu największych miast Polski miejsce pod względem radiofonizacji², wprowadza nas WOJCIECH GURGUL (Częstochowa). Autor przedstawia przedwojenną działalność radiową muzykolożki Marii Szczepańskiej i gitarzysty oraz kompozytora Adama Franciszka Eplera w zakresie upowszechniania polskiej muzyki lutniowej. Wątek związany z Polskim Radiem Lwów kontynuuje JOLANTA ZAŁĘCZNY (Warszawa), która podąża wojennym szlakiem artystów „Lwowskiej Fali” i ich występów popularyzujących lwowską kulturę i piosenkę wśród rozsianych po Europie skupisk polskich żołnierzy i środowisk polonijnych.

W części piątej, dotyczącej zagadnień muzycznego dziedzictwa wielokulturowej Galicji, TERESA MAZEPA (Rzeszów) podjęła się rekonstrukcji dziejów oraz katalogu gromadzonej przez stulecie kolekcji należącej do biblioteki i archiwum Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego, a następnie Polskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie. Przedmiotem rozważań OŁEKSANDRY NIMYŁOWYCZ (Drohobycz) jest zarówno spuścizna kompozytorska Zygmunta Noskowskiego, w której znalazły odzwierciedlenie specyficzne cechy ukraińskiej muzyki ludowej, jak i wykonania jego muzyki we Lwowie i Kijowie na przestrzeni od końca

² A. Biedrzycka, *Kalendarium Lwowa 1918–1939*, Kraków 2012, s. 958.

XIX wieku do współczesności. W rozdziale TETIANY MOŁCZANOWEJ (Lwów) swoje omówienie znalazła problematyka dotycząca wykonawstwa muzyki kameralnej w Galicji w odniesieniu do pianistów lwowskich, zwłaszcza z ukraińskiego kręgu artystycznego, ujęta w perspektywie zawodu pianisty-kameralisty jako profesjonalnego muzyka obecnej doby. Tekst ULIIANY HRAB (Lwów), zamykający niniejszy tom, rzuca światło na mało dotąd rozpoznany okres działalności artystycznej Myrosława Antonowycza, urodzonego w Galicji ukraińskiego muzykologa, wychowanka Adolfa Chybińskiego we Lwowie oraz kompozytora i dyrygenta, a także wykładowcy Uniwersytetu w Utrechcie, który podczas wojny występował jako solista (baryton) na scenach operowych Linzu i Łodzi.

Wieloaspektowość zebranego w niniejszym tomie materiału, szerokie ramy czasowe i różnorodność perspektyw badawczo-interpretacyjnych podejmowanych kwestii pozwoliły na pogłębienie badań nad nieznanymi lub słabiej dotąd penetrowanymi wątkami dotyczącymi problematyki rozwoju i kształtowania tradycji muzycznych terenu dawnej Galicji. Publikacja nie wyczerpuje naturalnie całego bogactwa podjętej tematyki, jest jedynie próbą jej przybliżenia. Redaktorzy monografii wyrażają nadzieję, że stanie się ona inspiracją do dalszych poszukiwań i zgłębienia różnych kontekstów dotyczących specyfiki zróżnicowania muzycznego krajobrazu Galicji, w którym przenikały się i wzajemnie wzbogacały elementy różnorodnych tradycji, będących częścią niematerialnego dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim.